

ДРАГАНА РАДОВАНОВИЋ – АНА МАКИШОВА*

**Прилог истраживању традиционалне војвођанске кухиње
на примеру мултикултуралности¹**

RADOVANOVIĆ, D. – MAKIŠOVÁ, A.: A contribution to the research of traditional vojvodinian cuisine as an example of multiculturalism. *Slavica Slovaca*, 56, 2021, pp. 252-260 (Bratislava).

Since culinary art is part of the traditional cuisine most prone to changes and influences from other cultures, the paper will use the examples of Serbian, Slovak and Romanian cuisine to present one such encounter in multicultural Vojvodina. The authors' intention is to analyze culinary lexemes and demonstrate interlinguistic (and intercultural) contacts among these ethnic groups, as well as the influences of other cultures that, historically speaking, could directly or indirectly change these autochthonous culinary terminological systems in Vojvodina. In addition, tracing the current scientific interest in cultural heritage, the paper represents the beginning of a wider thematic intercultural research. Specifically in this case it is one of the elements in the process of compiling a register of Pannonian culinary art. In the wider sense it is a contribution to making an ethnolinguistic dictionary of central European cuisine and, in that sense, a contribution to the protection of tangible and intangible cultural heritage.

Traditional culture, multiculturality, Vojvodina, terminological system, culinary art, Serbian, Slovak, Romanian.

I. Увод

1.1. У области традиционалне културе кулинарство спада у оне најподложније променама и утицајима других култура, што се превасходно огледа у језику. Са усвајањем аутохтоних начина припремања хране усвајамо и њихове називе.² У то нас уверава све више теренских истраживања етнички хетерогених заједница,³ чија разматрања на изванредан начин опомињу на обазривост у извођењу закључака при маркирању припадности појединих елемената изворној традицијској култури и, с тим у вези, праваца међујезичких кретања, посебно видљивих у терминолошким системима традиционалне културе. Различити језички утицаји су стална и непрекидна демографски, географско-историјски и културно-економски условљена појава.⁴

* Проф. др Драгана Радовановић, Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36/1, 11 000 Београд/Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Филипа Вишњића бб., Србија, e-mail: draganailija@gmail.com; проф. др Ана Макишова, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, Одсек за словаистику, Др Зорана Ђинђића 2, 21 000 Нови Сад, Србија, e-mail: makisova.anna@gmail.com.

¹ Рад је резултат рада на Одсеку за дијалектолошка истраживања Института за српски језик САНУ, финансираном од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије на основу Уговора бр. 451-03-9/2021-14, и резултат рада на пројекту *Словачко-српски језички односи у контексту истраживања духовне и материјалне културе и етничких веза* у оквиру билатералног међуакадемијског пројекта у реализацији Института за српски језик САНУ и Славистичког института „Јан Станислав“ САН, на коме су ангажоване сараднице и ауторке прилога.

² Радовановић, Д.: Из кулинарске лексике Санада и Мокрина. Зборник у част Гордани Вуковић. Лексикологија. Ономастика. Синтакса. Нови Сад: Филозофски факултет 2011, с. 227-239; Радовановић, Д. – Спарисос, Ј.: Српска и румунска трпеза у северном и средњем Банату. In: *Језици и културе у времену и простору II/2*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2013, с. 205-212.

³ Ђирковић, С.: Истраживања српских заједница у Жупанији Арад у Румунији: Антрополошколингвистичка анализа наратива о прављењу чеснице, Исходишта 1. Ниш: Филозофски факултет Ниш, 2015, с. 455-472.

⁴ Гамулеску, Д.: Неколико запажања о румунско-српскохрватским интерференцијама на језичком плану. Научни састанак слависта у Вукове дане. Реферати и саопштења, Свеска 1, Београд 1977, с. 361-371. Стога би

1.2. У том смислу, у раду ће се на примеру српске и словачке трпезе, и у мери у којој грађа буде дозвољавала релације према румунској трпези, указати на један од елемената у сучељавању култура на простору мултикултуралне Војводине. На примеру кулинарске лексике, намера ауторки је да, између осталог, пружи поглед на међујезичке (и интеркултуралне) додире одабраних етничких скупина, као и утицаје других култура које су, и историјски гледано, директно или посредовањем могле преобликовати њихове аутохтоне кулинарске термилошке системе на ободу Панонске низије – у Војводини.

1.3. Постоје бројне студије и монографије о српско-словачким односима из области историје, културе, књижевности и лингвистике. Крајем прошлог века историчар књижевности и културе академик Јан Кмећ објавио је неколико радова о српско-словачким везама,⁵ а из области дијалектологије значајни су радови Даниела Дудока.⁶ Јозеф Штолц⁷ наводида словачки дијалекти на просторима Војводине на нивоу лексике и граматике су слични као и у Словачкој. Разлика је код преузимања речи. Присутна је лексика из мађарског и немачког језика, али се овде бележе и бројна преузимања из српског језика у области лексике. О утицају српског језика писала је Марија Мијавцова.⁸ Михал Филип објавио је рад о немачким и мађарским лексемама у словачким дијалектима.⁹ Рудолф Беднарик је објавио монографију у којој истражује материјалну и духовну културу.¹⁰ Истраживања с почетка 21. века су бројнија, о чему сведоче објављене студије и монографије Михала Тира, Мирослава Дудока, Самуела Человског, Данијела Дудока, Ане Марић, Ане Макишове, Зузане Тирове, Јана Боћика и др.¹¹

1.4. Проучавање српско-румунских односа у историјском, културном и посебно језичком контексту започиње већ крајем деветнаестог и почетком двадесетог века од времена

и традиционална дијалектолошка истраживања у хетерогеним етничким срединама неопходно било посматрати с аспекта сродних хуманистичко-друштвених, пре свега сродних лингвистичких дисциплина.

⁵ Кмећ, Ј.: Лик југословенског јунака у словачкој књижевности на прелазу из романтизма у реализам. In: Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. 11, св. 2, 1968, с. 575-585; Кмећ, Ј.: Југословенско-словачке славистичке везе. Нови Сад: Војвођанска академија наука и уметности: Мисао, 1987; Кмећ, Ј.: Словачко-српска сарадња у матичном духу крајем прошлог и почетком овог века. Нови Сад: Војвођанска академија наука и уметности, 1992, 55 с.

⁶ Dudok, D.: Nárečie Pivnice v Băčke. Martin: Matica slovenská, 1972. 288 s.; Дудок, Д.: Неке карактеристичне појаве у говору Словака у Југославији као резултат контакта словачког језика са српскохрватским језиком. In Пешић, Р. – Мирковић, Д. (едс.): Научни састанак слависта у Вукове дане. Београд-Приштина-Тршић, 13-19. IX 1976. Београд: Међународни славистички центар СР Србије, 1977, с. 225-238; Дудок, Д.: Језик Словака у СФРЈ и његово проучавање. In Микеш, М. (ед.): Контрастивна језичка истраживања: симпозијум, Нови Сад, 7.-8. децембар 1979: зборник радова. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, 1980, с. 215-226.

⁷ Štolc, J.: Reč Slovákov v Juhoslávii. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968, 353 s.

⁸ Myjavcová, M.: Sloveso *byť* v slovenčine a srbochorvátčine a vplyv srbochorvátčiny na používanie tohto slovesa v reči Slovákov vo Vojvodine. In Dudok, D. (ed.): Zborník Spolku vojvodinských slovakistov 1. Nový Sad: Spolok vojvodinských slovakistov, 1979, с. 63-85; Мијавцова, М.: Одраз словачко-српскохрватских језичких контаката у развоју словачког књижевног језика у Војводини. In: Годишњак Савеза друштава за примењену лингвистику Југославије, 1980-81, бр. 4-5, с. 365-368.

⁹ Filip, M.: Lexikálne výpožičky z nemeckého a maďarského jazyka v reči Slovákov v Starej Pazove. In Dudok, D. (ed.): Zborník Spolku vojvodinských slovakistov 6-7. Nový Sad: Spolok vojvodinských slovakistov, 1987, с. 83-117.

¹⁰ Bednárik, R.: Slováci v Juhoslávii. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1966. 470 s.

¹¹ Týr, M.: Slovenčina v praxi. Nový Sad: Futura publikacije, 2004. 113 s.; Dudok, M.: Zachránený jazyk. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2008. 205 s.; Čelovský, S.: Z kultúrnych dejín Slovákov vo Vojvodine. Báčsky Petrovec: Miestny odbor Matice slovenskej v Srbsku, 2010. 510 s.; Dudok, D.: Čítanka nárečových textov Slovákov v Băčke, Banáte, Srieame a Slavónsku. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum, 2010. 146 s.; Marićová, A.: Slovenská nárečová lexika Starej Pazovy. Stará Pazova: Kanadem, 2010. 242 s.; Makišová, A.: Slovenčina v kontakte so srbinou. Nový Sad: Slovakistická vojvodinská spoločnosť, 2017, 156 s.; Тирова, З.: Двојезичност у животу војвођанских Словака. In: Славистика XVI. Београд: Славистичко друштво Србије, 2012, с. 252-255; Botík, J.: Slováci vo Vojvodine. Nový Sad: Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2016, с. 161-170.

румунског филолога Илије Барбулескуа, затим Јоакима Вујића и Јована Стерије Поповића. У другој половини двадесетог века та проучавања се интензивирају, што се може видети из радова (изворног и прегледног карактера) И. Поповића, Р. Флоре, Д. Гамулескуа, П. Ивића и сарадника, Ж. Бошњаковића и М. Радана и др.¹²

1.5. У светлу актуелних научних интересовања за заштиту културног наслеђа, прилог представља почетак једног шире постављеног тематског интеркултурног истраживања – тачније један је од елемената у изради регистра панонског кулиналија. У ширем смислу допринос је изради (етно)лингвистичког речника средњоевропске кухиње и, у том смислу, заштити материјалног и нематеријалног културног наслеђа.¹³

1.6. Подстакнуте ранијим прилозима у вези са кулинарством, као и етнички хетерогеним (данас и историјски гледано) саставом становништва у мултиетничкој и мултиконфесионалној Војводини, а рачунајући на кулинарски термилошки систем као један од система на првој линији подложности променама у сусрету култура, у раду у виду инвентара уобличеног у регистар кулинарске лексике доносимо материјал прикупљен у појединим банатским и бачким етнички углавном хомогеним насељима, са српским, словачким и румунским живљем.¹⁴

1.7. Истраживање смо спровеле на основу *Упитника за прикупљање кулинарске лексике*,¹⁵ потпомогнуте и најновијим упитником *Култура исхране у Војводини кроз обредну*

¹² Поповић, И.: *Geschichte der serbokroatischen Sprache*, Wiesbaden, 1960; Флора, Р.: Српскохрватско-румунски лексикални односи. Научни састанак слависта у Вукове дане. Реферати и саопштења, Свеска 1. Београд, 1977, с. 341-359; Гамулеску, Д.: Неколико запажања о румунско-српскохрватским интерференцијама на језичком плану. Научни састанак слависта у Вукове дане. Реферати и саопштења, Свеска 1. Београд, 1977, с. 361-371; Ивић, П. – Бошњаковић, Ж. – Драгин, Г.: Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта. Прва књига: Увод и фонетизам. Београд: Српска академија наука и уметности, 1994, с. 1-48; Бошњаковић, Ж. – Радан, Н. М.: Досадашња истраживања о утицају румунског језика на лексикум српских говора румунског дела Баната. In: *Јужнословенски филолог*, 2010, LXVI, с. 135-163.

¹³ У Републици Србији је тема заштите нематеријалног културног наслеђа институционализована 2010. године Унесковом ратификацијом *Конвенције о очувању нематеријалног наслеђа*, којом су отворене бројне теме, а међу њима и оне које се тичу простора мултиетничке Војводине. Том приликом антрополози су скренули пажњу на недовољну заступљеност, односно „подзаступљеност“ мањинског наслеђа у регистру те је у том контексту до данашњих дана учињен значајан помак заштитом појединих елемената из Војводине; в. у Сикимић, Б.: Избиште, нематеријално наслеђе Баната данас. In: *Acta Pannonica*, 2021, бр. 1, с. 103-128. У контексту наших истраживања није на пример без значаја чињеница да је 2016. године у Регистар ушла *циповка*; в. <http://nkns.rs/cyr/popis-nkns/cipovka-znanje-i-umetshe-pripremanja-tradicionalnog-hleba-u-vojvodini>

¹⁴ Насеља са већинским српским живљем у Банату: Санад (Сн), Мокрин (Мо); насеља са већинским словачким живљем у Бачкој: Гложан (Гл); насеља са већинским румунским живљем у Банату: Уздин (У). Грађу у српским и словачким насељима прикупиле су коауторке текста, а материјал из Уздина прикупиле су Марина Пуја-Бадеску и Лаура Спарсиосу (Катедра за румунистику, Филозофски факултет, Нови Сад), на чему им се свесрдно захваљујемо. Према дијалекатској припадности, пунктови Санад и Мокрин припадају кикиндској зони шумадијско-војвођанских говора у српском Банату, чије изолексе природно продужује међудржавне границе до насеља у којима живе Срби у румунском Банату. Дијалекатска припадност румунског живља у Уздину ситуирана је у оквиру банатског румунског дијалекта. Дијалекат у насељеном месту Гложан припада средњесловачком дијалекту у Војводини. Овим дијалектом говори већина на просторима Војводине (осим насељеног места Пивнице и један део насеља Селенча, становници католичке вероисповести). Постоји разлика у средњесловачком дијалекту у појединим насељеним местима (у зависности из које области Словачке су населили ове просторе).

¹⁵ У питању је интерна (радна) верзија Упитника за прикупљање кулинарске лексике, сачињеног на Одеку за лингвистику Филозофског факултета у Новом Саду под руководством пок. проф. Гордане Вуковић, уз уважавање основних начела теорије семантичких поља. Упитник се ипак мора сматрати *нацртом*, будући да би дефинитивна тематизација могла уследити приликом анализе теренских записа. У прилог овоме треба узети у обзир и констатацију М. Пижурице да је лексички фонд једног језика отворен систем који се „отима“ покушајима „тематизовања“, а уочавање подсистема никада не достиже „оптимални циљ“; в. Пижурица, М.: Значај идентификације тематских области у припремама за прикупљање тематске лексике. In: Ивић, П. (ед.): *Зборник реферата са тематског скупа Говори признско-тимочке области и суседних дијалеката*. Ниш – Београд: Филозофски факултет у Нишу – Институт за српски језик САНУ – Центар за научна истраживања САНУ, 1994, с. 349-350.

праксу.¹⁶ За ову прилику укључени су називи којима се именују поједине врсте јела и означавају радње у вези са њиховом припремом, и то из оних тематских целина чији инвентар можда и најбоље илуструје сусрете култура на овим просторима: *Јела од теста, Хлеб, пецива и јела од брашна*.

II. Војвођанска кухиња – лексичка и семантичка анализа

2.1. Међујезичке додире у области кулинарства на војвођанском терену најбоље показује макропоље *Јела од теста*.

2.1.1. У микропољу које се односи на *Тесто за супе и чорбе* забележене су следеће реалије: 2.1.1.1. *Назив за танко разваљано тесто, сечено на танке пруте*: РЕЗАНИЦЕ, РЕЗАНЦИ (СН, МО), REZANČОКЕ (ГЛ), ТАЋЕИ (У); 2.1.1.2. *Назив за тесто кидано прстима*: ВАЉУШЦИ (СН, МО), ŠTIPKANCE (ГЛ), VĀLUŠCНЕ (У); 2.1.1.3. *Назив за тесто вађено кашиком*: КНЕДЛЕ (СН, МО), HALUŠКЕ (ГЛ), GĀLUŠCНЕ (У); 2.1.1.3.1. *Назив за тесто од гриза, вађено кашиком*: ГРИЗ КНЕДЛЕ (СН, МО), GRÍZOVIE HALUŠКЕ (ГЛ), GĀLUŠCНЕ CU CRIZ (У); 2.1.1.3.2. *Назив за тесто умешано са цигерицом и вађено кашиком*: КНЕДЛЕ СА ЦИГЕРИЦОМ (СН, МО), РЕЋЕНКОВИЕ HALUŠКЕ (ГЛ), GĀLUŠCНЕ CU FICAT (У); 2.1.4. *Назив за тесто обликовано у лоптице*: НОКЛЕ, НОКЛИЦЕ (СН, МО), ГУЕКЕ (ГЛ), VĀLUŠCНЕ (У); 2.1.5. *Назив за врсте теста сеченог на танке квадратиће*: ФЛЕКИЦЕ (СН, МО), HALUŠTÍCKЕ (ГЛ), FĚSNIČĀ (У); *Назив за дугачко изваљано тесто које се закувава у чорби*: ЧИКОВИ (СН, МО), REZANČОКЕ (ГЛ), – (У).¹⁷

Код Словака смо забележили наведене лексеме и у насељу Падина REZANČОКЕ, GRÍZOVIE, РЕЋЕНКОВИЕ HALUŠКЕ,¹⁸ ŠIFĚÍКЕ¹⁹ и Стара Пазова HALUŠКЕ, ŠTIPKANCE, REZANČОК.²⁰ Код Словака у Старој Пазови је у употреби и лексема FĚKICA²¹.

У овом микропољу доминира употреба простих лексема *ваљушци*, HALUŠКЕ чија је мотивациона база *начин* припремања, с тим што су уочљиве значењске разлике: *ваљушци* (срп.) одн. VĀLUŠCНЕ (рум.) код Срба у Мокрину означавају само „тесто кидано прстима“, а у Уздину код Румуна *ваљушци* се односе и на „тесто вађено кашиком (кнедле)“, као и на „тесто обликовано у лоптице (нокле)“. У словачком етимолошком речнику²² се наводи да лексема HALUSНА датира од 17. века.

У српским и румунским пунктовима, као и у сремским словачким пунктовима за означавање *врсте теста сеченог на танке квадратиће* употребљава се лексема немачког порекла *Fleckchen*. Удео германизама и мађаризама присутнији је у српским говорима (исп. нпр. и *кнедле*: нем. KNÖDEL, *нокле*: нем. NOCKERL; мађ. *чикови*).

2.1.2. За именовање теста умешеног са квасцем или без њега у употреби су вишесложни називи, у српским и словачким пунктовима ради се о словенском регистру речи:²³ 2.1.2.1. *назив за тесто умешено са квасцем*: УКИСЕЛО (СН, МО), KISNÚTO CESTO (ГЛ), OLAT ACRU (У);

¹⁶ Милорадовић, С. и др.: *Култура исхране у Војводини кроз обредну праксу*. Лингвистички и етнолошки аспект. Нови Сад: Матица српска, 2011.

¹⁷ Знаком – обележен је изостао податак за који је потребна додатна провера на терену.

¹⁸ Gerbocová, J.: *Krátky nářečový slovník jazyka padinského slovenského*. Padina: Miestny odbor Matice slovenskej Padina, 2014, s. 60, 118.

¹⁹ Тамже, s. 129.

²⁰ Marićová, A.: *Slovenská nářečová lexika Starej Pazovy*, c. d., s. 62, 185, 157.

²¹ Тамже, s. 53.

²² Králik, E.: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra, 2015, s. 190.

²³ Према цитираном словачком етимолошком речнику лексема *cesto* забележена је у 14. веку од прасловенске речи *těsto*. Глагол *kisnúť* од прасловенског **kysnōti* забележен је у 17. веку.

2.1.2.2. *назив за тесто умешено без квасца*: УСЛАТКО (СН, Мо), SLATKVO CESTO, CESTO BEZ DROŽĐI (Гл), ОЛАТ ДУЛШЕ (У); 2.1.2.3. *називи за радње у вези с тестом*: 2.1.2.3.1. *назив за радњу којом се означава да је тесто остављено да нарасте, да се подигне*: УСКИСНУТИ (СН, Мо), NAKISNUŤ (Гл), – (У); 2.1.2.3.2. *назив за радњу која означава да је тесто остављено да одстоји*: ОДМОРТИ СЕ (СН, Мо), ODÍXNUŤ (Гл), SĂ SE NĂCREASCĂ, SĂ SE ODÎNEASCĂ (У); 2.1.2.3.3. *назив за радњу која означава да је тесто остављено да се суши*: ПРОСУШИТИ (СН, Мо), OSUŠIŤ (Гл), ОЛАТУ СĂ СЕ УСЧЕ (У); 2.1.2.4. *назив за радњу којом се означава посебно обликовање теста*: СКРУЖИТИ (СН, Мо), SKRUŤIŤ (Гл), – (У); 2.1.2.5. *назив за направљену лоптицу од теста*: ОБГА (СН, Мо), LOKŠIČKA (Гл), ОВГĂ (У);²⁴ 2.1.2.6. *назив за лист развученог теста*: ЛИСТ (СН, Мо), ROȘTIANUTU CESTO (Гл), FOAIA SĂ СЕ УСЧЕ (У); 2.1.2.7. *назив за тесто које је ређе умешено*: ЖИТКО (СН, Мо), РЕЇЕ CESTO (Гл), ОЛАТ МОАЛЕ, ОЛАТ МАІ АРĂТОС (У).

Лексеме којима се означавају радње у вези са тестом су у српским и словачким пунковима словенског порекла (уп. нпр. 2.1.2.2, 2.1.2.3.1 и сл.), укључујући и поједине примере добијене у румунском пункту (уп. нпр. 2.1.2.5).

Вишесложни називи које смо забележили у Гложану у поменути два пункта код Словака у Војводини у речницима нису забележени. За Падину се наводи лексема CESTOVO и LOKŠA²⁵ и за Стару Пазову KISNUŤ и LOKŠA.²⁶ На основу наведеног можемо закључити, да се и у тим пунковима користе исти вишесложни називи за тесто са квасцем и без њега.

2.1.3. У микропоље *Кувана слана теста* спадају вишесложне лексеме којима се именује: 2.1.3.1. *Назив за тесто, обично сечено на троуглове и помешано с кромпиром и луком*: НАСУВО С КРОМПИРОМ (СН, Мо), KRUMBOVIE HALUŠKE (Гл), VĂLUȘCHE ÎN SĂC (У); 2.1.2.3. *назив за тесто исечено на тање прутиће и помешано са сиром или јајима*: НАСУВО СА СИРОМ/НАСУВО С ЈАЈИМА/РЕЗАНЦИ СА СИРОМ/РЕЗАНЦИ СА ЈАЈИМА (СН, Мо), SIROVIE REZANCE (Гл), ТĂÎȚEI CU OUĂ (У);²⁷ 2.1.3.3. *назив за тесто измрвљено у зрнасте мрвице*: ТАРАНА (СН, Мо), ZÁMRVENKA²⁸ (Гл), ТĂRANĂ (У).

Углавном се ради о вишечланим домаћим називима, чију мотивациону основу чини састојак и начин припреме врсте јела, као и једној реалији турског порекла (уп. тарана < од тур. *tarhana*) регистрованој у српским и румунским насељима. У словачком језику у пункту Гложан немамо забележен назив за тесто са јајима. У региону Стара Пазова забележена је лексема ZAMRVENKA.²⁹

2.1.4. Интерференција је присутна и у микропољу *Кувана слатка теста*: 2.1.4.1. *Назив за тесто у облику лоптица, обично пуњено шљивама*: ГОМБОЦЕ (СН, Мо), LĚKÁROVIE BUXTI (Гл), – (У); 2.1.4.2. *Назив за тесто сечено на квадратиће и пуњено пекмезом*: ТАШЦИ (СН, Мо), РІКОНЕ (Гл), ТАȘCHE (У). 2.1.4.3. *Назив за тесто сечено на тање прутиће, зачињено маком, орасима или пекмезом*: НАСУВО С МАКОМ, НАСУВО С ОРАСИМА, НАСУВО С ПЕКМЕЗОМ (СН, Мо), МАКОВІЕ REZANCE (Гл), ТĂÎȚEI CU MAC, ТĂÎȚEI CU NUCĂ (У).

Поред удела вишесложних назива, с мотивационом основом састојак и начин припреме (уп. т. 2.1.4.3), на терену егзистира германизам *ташци* (Мо)/*tașche* (У) (од немачког *Tasche*;

²⁴ Уп. прасл. корен *gъb, в. Скок, П.: Етимологијски рјечник хрватског или српског језика II. Загреб: Југословенска академија знаности и умјетности, 1972, с. 536.

²⁵ Gerbocová, J.: Krátky nářečový slovník jazyka padinského slovenského. с. d., s. 42, 85.

²⁶ Marićová, A.: Slovenská nářečová lexika Starej Pazovy, с. d., s. 80, 94. Лексема *lokša* датира из 17. века, а етимологију води из туркијских језика – *lakša*.

²⁷ Еквивалент српском *резанци са сиром*; уп. и примере под т. 2.1.2.3.

²⁸ У именици ZÁMRVENKA корен речи је *mrvit* и по етимолошком речнику први запис датира из 16. века од прасловенског *mъrviti.

²⁹ Marićová, A.: Slovenská nářečová lexika Starej Pazovy, с. d., s. 213.

уп. т. 2.1.4.2) и мађаризам у српским севернобанатским насељима *гомбоце* (уп. т. 2.1.4.1).

Словачка лексема *вуснта*, према етимолошком речнику,³⁰ први пут се бележи у 13. веку. Реч је изведена од глагола *búchať*. Именица *lekvár* забележена је у 17. веку, а по етимологији је из латинског језика. Лексема *рион* словенског порекла, забележена је и у локалитету Падина – *pirohe*, као и *lekvár*,³¹ а у региону Стара Пазова бележимо *piroch/h*.³²

2.1.5. У микропољу *Пржена теста* забележене су следеће лексеми: 2.1.5.1. *Назив за тесто у облику лоптица пржено на масноћи и обично зачињено пекмезом или шећером*: КРОФНЕ (СН, МО), РАМРЋХ (ГЛ), TURCE ACRE, TURCE DULCI (У); 2.1.5.2. *Назив за колач који се истиска кроз шприц и пржи*: ШПРИЦ КРОФНЕ (СН, МО), ŠPRIC (ГЛ), TURCE PRÎŢ (У); 2.1.5.3. *Назив за колач од дизаног теста који се вади кашиком и пржи*: УШТИПАК, МЕКИКЕ (СН, МО), РАМРЋШІК (ГЛ), МЕКІСНІЕ, УШІРСНІЕ (У); 2.1.5.4. *Назив за танко тесто, насуто у тигањ и пржено на масноћи с обе стране*: ПАЛАЧИНКЕ (СН), СКОВЕРЦИ³³ (МО), РАЛАСІНКЕ (ГЛ), SCOVIERȚ (У); 2.1.5.5. *Назив за врсту послатице од истог теста коме су додате настругане јабуке*: ЈАБУКЕ У ШЛАФРУКУ (СН, МО), JAVLKOVIE PALACINKE (ГЛ), MIARĂ UMPLUCE (У).

У српским пунктовима углавном се ради о немачким или мађарским позајмљеницама. И словачки назив РАМРЋСН етимолошки је према немачком *Phannkuchen*³⁴ и бележи се у 16. веку. У банатском насељу Падина забележен је у истом облику РАМРЋСН,³⁵ а у Старој Пазови РАМРЋСНА. Није неочекиван ни мађаризам забележен у Старој Пазови РАЛАСІНКА.³⁶ Вишесложни називи у словачким пунктовима регистровани су у спојевима с мотивационом базом *састојак*.

2.1.6. У микропољу *Јела од теста с надевима* међујезичке сусрете илуструју добијени називи: 2.1.6.1. *Назив за смесу којом се надева тесто*: ФИЛ, НАДЕВ (СН, МО), РЛНКА (ГЛ), FİL (У); 2.1.6.2. *Назив за радњу којом се означава стављање фила у тесто*: ФИЛОВАТИ, НАДЕВАТИ (СН, МО), РЛŇІТ, ПОŠІРАТ (ГЛ), FİLUI (У); 2.1.6.3. *Назив за јело од растезаног (тегљеног) теста наведено филмом*: ГИБАНИЦА (СН), ПИТА, ГИБАНИЦА (МО), ROȘANUVANU KOŁĂÇA (ГЛ), GHIBANIȚĂ, PLĂȘINTĂ (У). 2.1.6.4. *Назив за тесто наведено сиром*: ГИБАНИЦА СА СИРОМ (СН), ПИТА СА СИРОМ, ГИБАНИЦА СА СИРОМ (МО), SIROVO KOŁĂÇA/REȚEȘA (ГЛ), PLĂȘINTĂ CU BRÂNDZĂ (У); 2.1.6.5. *Назив за тесто наведено кромпиром*: ПИТА СА КРОМПИРОМ (СН, МО), KRUMPIROVO REȚEȘA (ГЛ), PLĂȘINTĂ CU CRUMPI (У).

У Падини је забележена лексема РЛŇІЕНКА³⁷ а у Старој Пазови ОŠІРКА.³⁸ Словачка лексема *reȚeșa* је мађарског порекла (уп. и у српским банатским говорима *ретеш* – врста послатице, обично пита од увијених кора са јабукама). Забележена је у Падини – РЕȚЕША³⁹ и у Старој Пазови с различитим фонетизмима – РЕȚЕША/РЕȚЕША.⁴⁰

2.2. У посебну семантичку целину сврстане су лексеми којима се именују *Хлеб*, *Пецива* и *Јела од брашна*.

³⁰ Králik, L.: Stručný etymologický slovník slovenčiny, c. d., s. 86.

³¹ Gerbocová, J.: Krátky nářečový slovník jazyka padinského slovenského, c. d., s. 86, 106.

³² Marićová, A.: Slovenská nářečová lexika Starej Pazovy, c. d., s. 135.

³³ Ради се о банатској румунској лексеми, чија се изгласа везује за српски Банат у пограничју са Румунијом, такође забележеној у свим српским насељима у румунском Банату. На крајњем северу, у српским насељима на тромеђи трију државних граница у употреби је мађаризам *палачинке*. У румунском делу Баната на тромеђи егзистира само реалија *сковерци*.

³⁴ Králik, L.: Stručný etymologický slovník slovenčiny, c. d., s. 417.

³⁵ Gerbocová, J.: Krátky nářečový slovník jazyka padinského slovenského, c. d., s. 102.

³⁶ Marićová, A.: Slovenská nářečová lexika Starej Pazovy, c. d., s. 128, 129.

³⁷ Gerbocová, J.: Krátky nářečový slovník jazyka padinského slovenského, c. d., 108.

³⁸ Marićová, A.: Slovenská nářečová lexika Starej Pazovy, c. d., s. 125.

³⁹ Gerbocová, J.: Krátky nářečový slovník jazyka padinského slovenského, c. d., s. 117.

⁴⁰ Marićová, A.: Slovenská nářečová lexika Starej Pazovy, c. d., s. 155.

2.2.1. У микропоље *Хлеб* убрајају се лексеме: 2.2.1.1. *Назив за производ од брашна, воде, соли и квасца*: ЛЕБАЦ (Сн, Мо), ХЛЕВА (Гл), RITĀ, RĀNIE (У); 2.2.1.2. *Назив за додатак који помаже да хлеб нарасте*: КВАСАЦ,⁴¹ КОМЛОВ (Сн, Мо), DROŽĐE (Гл), CUMLĀU (У); 2.2.1.3. *Назив за врсту хлеба у зависности од облика*: 2.2.1.3.1. *окургао*: ЦИПОВКА, ЦИПОВ (Сн, Мо), СІРОЦКА (Гл), RITĀ ROATĀ (У); 2.2.1.3.2. *дугуљаст*: ВЕКНА (Сн, Мо), VEKŅA (Гл), VECŅĀ (У); 2.2.1.3.3. *Назив за производ од истог теста али без квасца*: ПОГАЧА (Сн, Мо), BEZ DROŽDĪ (Гл), POGAŠE (У); 2.2.1.3.4. *Назив за растањено тесто кружног облика које се обично пече пре хлеба*: ЛЕПИЊА (Сн, Мо), ГЕРЊІКА (Гл), POGAŠE (У).

У овом семантичком микропољу поред словенских лексема (*хлеб/x'leba*, *drožd'e*), доминирају, посебно у банатским пунктовима позајмљенице; уп. нпр. *циповка* (мађ. *cipó*), *лепиња* (мађ. *lepény*), *векна* (нем. *Wecke*) и др. Територијални домашјај у српском и румунском има балканизам *погача* (рум. *bogaciu* = *rogaciu* = *rohaciu*; арб. *rogačë*; нгрч. *поγάρτσα*; непознато да ли је преко мађ. *pogácsa* или нем. *Pogatscherl*).⁴² У Падини је забележена лексема *kvások*⁴³ а у Старој Пазови је у употреби лексема *kvásac*⁴⁴ преузета из српског језика.

2.2.2. Различита именовања у микропољу *Пецива* потврђују лексичку интерференцију: 2.2.2.1. *Назив за пециво од финог теста у виду полумесеца*: КИФЛА (Сн, Мо), KÍFLA (Гл), SNÍFLĀ (У); 2.2.2.3. *Назив за пециво савијено у круг и местимично премазано смесом брашна, соли и воде*: ПЕРЕЦА (Сн, Мо), PERESA (Гл), PEREĀ (У).

Изразиту доминантност показује удео стране лексике у називима врста *пецива*: – Ради се о германизму (нем. *Kipfel*) и мађаризму (мађ. *perec*).

2.2.3. У микропољу *Остала јела од брашна* добијени су називи: 2.2.3.1. *Назив за стари хлеб*: СТАРИ ЛЕБАЦ (Сн, Мо), STARVO ХЛЕВА (Гл), RITĀ VĀĢRĀNĀ (У); 2.2.3.2. *Назив за свеж хлеб*: ФРИШАК ЛЕБАЦ (Сн, Мо), FRİŠKVO ХЛЕВА (Гл), RITĀ PROASPĀTĀ (У); 2.2.3.3. *Назив за сушен и млевен хлеб*: ПРЕЗЛЕ (Сн, Мо), PRÉZLE (Гл), PREZLĀ, PESMET (У); 2.2.3.4. *Назив за хлеб (обично стари) печен у масти или на плотни*: ПРЖЕНИЦЕ (Сн, Мо), – (Гл), PRĀĻĪNĪTĀ (У); 2.2.3.5. *Назив за хлеб (обично стари) натопљен у млеко и јаја и пржен у масноћи*: ПРЖЕНИЦЕ (Сн), КВАШЕНИЦЕ (Мо), VAJCOVO ХЛЕВА (Гл), RITĀ-N OAUĀ (У); 2.2.3.6. *Назив за јело од кукурузног брашна закуваног у води*: КУЉА, МАМАЉУТА (Сн, Мо), KAŠA (Гл), SOGAŠĀ, MĀMĀĻIGĀ (У).

Српске пунктове ареално раздваја изолекса *прженице*: *квашенице*. Уочена разлика карактерише једнако и српски и румунски Банат. Северни Банат и део румунског Поморишја употребљава *квашенице* (прозирне мотивације према критеријуму *начин припреме*). Лексема *прженице* карактеристична је за средњи српски и румунски Банат. Занимљиво је да потиска српска насеља на територији српског Баната и у Мађарској (нису обухваћена овим корпусом) поред *прженице*, имају и *хлеб у јаја*, а факултативно у грађи као нанос из бачких говора и *моче*.

Куља је надаље као чешћа реалија потврђена и у свим испитиваним српским пунктовима у румунском Банату, а *мамаљуга* као синоним у Румунији у српском пункту Мали Бечкерек (кикиндска зона; северни Банат) и Тиру (тамишка зона; средњи Банат). С тим у вези, северни и средњи румунски Банат диференцирају и лексеме *лепиња* (северни Банат) и *тењеница* (средњи Банат). И у словачким говорима у Банату је забележена лексема *KÚFLA*.⁴⁵

⁴¹ У српским насељима у Румунији у румунском Банату, уместо *квасац* у кикиндској зони, Поморишју и појединим тамишким насељима (Нађфала, Мали Бечкерек; Сока, Сенђурац) обичније је *маја* (од тур. *mayı*), а у Дињашу (тамишка зона) је забележен само *квасац*. Даље ареалне анализе показале поузданије домашјаје ових изоглоса.

⁴² Скок, П.: Етимологички рјечник хрватскога или српскога језика II, c. d. s. 694.

⁴³ Gerbocová, J.: Krátky nářečový slovník jazyka padinského slovenského, c. d., s. 83.

⁴⁴ Marićová, A.: Slovenská nářečová lexika Starej Pazovy, c. d., s. 92.

⁴⁵ Gerbocová, J.: Krátky nářečový slovník jazyka padinského slovenského, c. d., s. 83.

III. Закључак

3.1. У раду су на примеру српске, словачке и румунске трпезе представљени међујезички додири и утицаји других култура у мултиетничкој Војводини, које су и историјски гледано, директно или посредовањем могле преобликовати аутохтоне кулинарске термино-системе одабраних етничких скупина.

3.2. У корпус је ушло девет семантичких целина сведених у одговарајућа тематска макро- и микропоља. То су: *Тесто за супе и чорбе*, *Теста са квасцем и без квасца*, *Кувана слана теста*, *Кувана слатка теста*, *Пржена теста*, *Јела од теста с надевима*, *Хлеб*, *Пецива*, *Остала јела од брашна*.

3.2.1. У семантичком пољу *Тесто за супе и чорбе* забележили смо 25 лексема. Већина њих је словенског порекла (уп. нпр. *резанци* и *ваљушици*, с мотивационом базом *начин припреме*), и поред тога што у српском и румунском језичком подручју бележимо присутност германизма и мађаризама (уп. нпр. *кнедле*, *нокле*, *чикови*). Преовлађују просте лексеме (уп. т. 2.1.1.).

3.2.2. У семантичком пољу *Теста са квасцем и без квасца* у нашем корпусу је 26 назива, од којих превагу имају речи словенског порекла (*укисело*, *услатко*, *одморити*, *ускиснути*; *kisnúto cesto*, *nakisnúť* и сл.) за српске и словачке пунктове, а у неким примерима и за румунски језик (*обга*). Од тога, добијено је 12 вишесложних назива за словачко и румунско подручје (уп. т. 2.1.2.).

3.2.3. У микропољу *Кувана слана теста* корпус чини 12 назива. Преовлађују домаће словенске речи, углавном вишесложни називи, који су мотивисани начином припреме и састојцима од којих су направљени. Само једна реалија је турског порекла за српски и румунски регион (*тарана*); (уп. т. 2.1.3.).

3.2.4. У микропољу *Кувана слатка теста* од 11 лексема на основу етимологије поједине речи (*таишици*) су преузете из немачког језика за српски и румунски, из мађарског (*гомбоце*) за српско подручје, а реч из латинског језика (*l'ekvár*) за словачки регион (уп. т. 2.1.4.).

3.2.5. У тематском микропољу *Пржена теста* од укупно 18 назива свега неколико је вишесложних, при чему је састојак одређивао мотивацију речи. У сва три језика лексеме су преузете из немачког или мађарског језика (уп. т. 2.1.5.).

3.2.6. Микропоље *Јела од теста с надевима* броји 23 добијене реалије, при чему је добијено 9 двосложних назива. На основу етимологије ради се о речима словенског, германског или мађарског порекла (уп. т. 2.1.6.).

3.2.7. У семантичкој групи *Хлеб* од забележене 21 лексеме преовлађују једносложни словенски називи, мађаризми (*циповка*, *лепиња*), германизми (*векна*), а за српски и румунски и балканизам (*погача*).

3.2.8. Семантичко микропоље *Пецива* можда и најбоље илуструју језичку интерференцију, будући да је од 6 забележених назива у сва три језика изразита доминација назива преузетих из мађарског (*переча*) и немачког (*кифла*) језика.

3.2.9. У микропољу *Остала јела од брашна* од 20 забележених назива 7 је двосложних и називи су мотивисани начином припреме. *Фришак* (за српски и словачки) и *презла* (за сва три пункта) су позајмљенице из немачког језика.

3.3. Збирно, за сва три језика на основу етимологије из области кулинарске лексике најзаступљеније су лексеме словенског порекла, затим следе из мађарског и германизми. За српско и румунско подручје забележили смо и заступљеност турског језика. У тематским микропољима која се односе на *хлеб*, *пецива* и *јела од брашна*, *кувана слана*, *слатка* и *пржена теста* већи је удео домаће лексике: *лебац* (општи назив), *квасац*

(основни састојак), *обга*, *уштинци*, *прженица*, *квашеница*, *моча*, *насуво*, *гибаница*. По-зајмљенице су: *циповка* (мађ. *cipó*), *лепиња* (мађ. *lepény*), *переца* (мађ. *peres*), *палачинка* (вероватно преко мађ. *palacsinta*), *гомбоце* (мађ. *gombósy*); *векна* (нем. *Wecke*), *крофна* (нем. *Krapfen*), *погача* (балканизам, уз нејасну етимологију да ли је ушла на терен Војводине преко мађ. *pogácsa* или нем. *Pogatscherl*), *куља* (рум. *coleașă*), *мамаљуга* (рум. *mataliga*), *сковераци* (рум. бан. дијал.); *пита* (од грч. *pétta* вероватно посредством тур. *pite*); затим и *фил* (нем. *Fülle*).

3.4. Презентована грађа свакако је оправдала нашу претпоставку да се у свакодневној исхрани у Војводини добро осликава сусрет бар четири културе: српске, румунске, немачке, мађарске и посредовањем неке од њих турске. Овакви односи, тј. удео страних лексема у аутохтоним термино-системима подвргнутим лексичкој и семантичкој анализи у потпуности одговарају историјским записима о насељавању, миграцијама и формирању (мулти) етничких структура у данашњој Војводини.